

Работещите институции като фактор на развитие

*докт. Елина Кърпачева
Юридически факултет, УНСС
LL.M. Tilburg University, the Netherlands*

Обикновено дискусиите за ефективното функциониране на институциите са свързани с органите на държавната власт, с тяхната структура, състав, принципи и правила, по които функционират. Настоящият доклад обаче има съвсем различен подход – фокусът е върху групите от дружества, които най-силно влияят върху икономическите процеси в държавата. Може да се каже, че корпорациите в днешния глобален свят са това, което са били абсолютните монарси от миналото. Те притежават властта да преразпределят добавената стойност от икономическата дейност и могат да избират най-благоприятните правила, по които да функционират. Нещо повече, те (или по-скоро лицата, които ги контролират) упражняват силно влияние върху политическата власт, стремейки се постоянно да я „завладеят“.

Разбира се корпорациите, когато създават благосъстояние, са положително явление, но преследвайки реализирането на интереса на контролиращите ги лица, те лесно могат да засегнат публичния интерес. Тези засягания имат различни проявления – финансови кризи, укриване на данъци, корупция в обществените поръчки, заобикаляне на трудовото законодателство, засягане на околната среда и т.н. Съществуват множество нормативни актове от различни клонове на публичното право, които се занимават с конкретните негативни проявления. В сърцевината на всички тези проблеми стои въпросът за дисциплинирането на корпоративния контрол вътре в групите от дружества. Идеята е проста, но конкретните решения далеч не са толкова лесни и очевидни – лицето, упражняващо контрол, винаги ще бъде заинтересовано да преследва собствените си интереси чрез дейността на корпорацията, криейки се зад ограничената отговорност на акционер и зад веригата от множество контролирани юридически лица, освен ако не съществуват механизми, които да разколебаят превратното упражняване на неговото решаващо влияние.

1. Разкриването на крайните, действителните собственици (beneficial owners) на веригата от контролирани дружества е ключов фактор за предотвратяването и борбата с редица противоправни дейности, тъй като анонимността, която предлага дружествената структура стимулира злоупотребата с корпоративен контрол и дава възможност за сливане на политическата и икономическата власт в едни и същи лица. В тази връзка е препоръчително:

- Приемане на цялостен подход към разкриването на бенефициерната собственост по различни закони като данните бъдат обект на улеснен обмен между Централния депозитар, Българската Фондова борса, Комисията за финансов надзор и Българската народна банка.
- Систематизиране на информацията за бенефициерната собственост не само за финансовите и кредитните институции, но и за дружествата от стратегически сектори на икономиката.
- Към днешна дата в България няма цялостно проучване на данните за структурата на капитала и отношенията на контрол, особено непряк, дори за публичните АД и за финансовите институции. Нужно е Централният депозитар да създаде звено, което периодично да обобщава данните за структурата на капитала в България по различни критерии: например, по сектори на икономиката, по видове действителни собственици, по размер на притежаваните дялове и др. Комисията за финансов надзор и Фондовата борса може да получават обобщена в доклад информация за структурата на собствеността в България с оглед развиването на капиталовия пазар при строга закрила на личните данни.
- Доверителното управление е удобна възможност за скриване на действителния собственик на едно дружество. Доверителната собственост трябва да се регистрира в държавата, в която се управлява. Инвестиционните посредници трябва да бъдат насърчени да получават и разполагат с подходяща, точна и актуална информация относно действителните собственици на доверителните фондове.
- Всички форми на тръст трябва да бъдат абсолютно прозрачни. Информацията за доверителната собственост трябва да се съхранява в централен регистър (по възможност воден съвместно от Централния депозитар и КФН), който да осигурява на компетентните държавни органи своевременен и неограничен достъп до информацията, без страните в съответния доверителен фонд да бъдат предупреждавани за това.
- Семейни или благотворителни видове доверителна собственост, които не се квалифицират като предприятия от предприемачески тип, трябва да разкриват информацията относно действителните собственици единствено на лицата или надзорните органи, които имат законен интерес.

- Особено внимание трябва да се обърне на факта, че при затвореното АД акциите на приносител често са използвани като средство за скриване самоличността на действителния собственик.

2. За избягване на възможността контролиращият акционер да използва дъщерни дружества в собствен интерес, възползвайки се от ограничената си отговорност на акционер, е нужно:

- Допускане на възможност за „проникваща“ отговорност (piercing of corporate veil) за контролиращия акционер и обвързването ѝ със задължението му за лоялност към дружеството.
- Изясняване от академичната общност и съдебната практика на фактическия състав за реализирането на имуществената отговорност на контролиращия акционер по чл. 118а ЗППЦК¹ и на процесуалната легитимация на лицата, които могат да предявят такъв иск.
- Предвиждане на задължение за лоялност на акционерите/съдружниците и в обикновеното акционерно дружество и в дружеството с ограничена отговорност.
- Реално приложение на административно-наказателната отговорност за юридическите лица за икономически престъпления, извършени от управителните и контролните органи на дружеството или от служители с такива функции – чл. 83а ЗАНН. Този член беше приет във връзка с присъединяването на България към Конвенцията за борба с подкупването на чужди длъжностни лица в международните търговски сделки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР).

3. Цялостен преглед на режима на сделките със свързани лица с оглед най-добрите принципи за корпоративното управление на ОИСР, за да се предотврати експроприацията на добавената стойност в ръцете на контролиращия акционер.

В заключение, най-важните механизми, за да работят ефективно институциите и да бъдат фактор за развитие са два – пълна прозрачност и засилена отговорност. Корпорациите също са институции, съществуващи наред с публичните, които трябва да служат на интересите на обществото и да допринасят за икономическия растеж в дългосрочен план, а не да бъдат използвани за постигането на собствените цели на малка група лица.

---

¹ Чл. 118а ЗППЦК (Нов - ДВ, бр. 61 от 2002 г.) Лице, което контролира публично дружество, както и всяко друго лице, което посредством своето влияние върху публичното дружество е склонило член на управителните или контролните му органи или негов прокурист да действа или да се въздържа от действие не в интерес на дружеството, отговаря солидарно за причинените на дружеството вреди. Член 118, ал. 2, т. 1 ЗППЦК се прилага съответно.